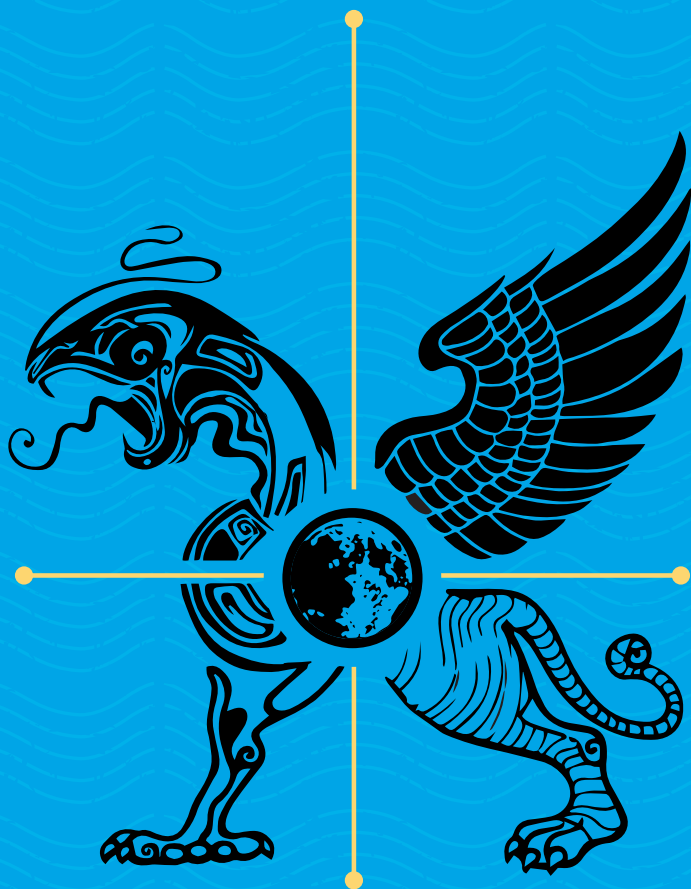

JOSEPH
CAMPBELL

MITAI,
KURIAIS GYVENAME

JOSEPH
CAMPBELL

MITAI,
KURIAIS GYVENAME

Iš anglų kalbos vertė
Laimantas Jonušys

VILNIUS 2018

Joseph CAMPBELL
MYTHS TO LIVE BY
Joseph Campbell Foundation, 2011

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Copyright © 1972, Joseph Campbell Foundation (jcf.org)
Collected Works of Joseph Campbell / Robert Walter, Executive Editor/David Kudler,
Managing Editor
© Laimantas Jonušys, vertimas į lietuvių kalbą, 2018
© „Tyto alba“, 2018

ISBN 978-609-466-286-7

Turinys

JOHNSONO E. FAIRCHILDLO ĮŽANGA	7
PRATARMĖ	9
I. Mokslo poveikis mitams	13
II. Žmonijos atsiradimas.....	33
III. Apeigų svarba	59
IV. Rytų ir Vakarų skirtis.....	79
V. Rytų ir Vakarų religinė priešprieša.....	105
VI. Rytų meno įkvėpimas	129
VII. Dzenbudizmas.....	151
VIII. Meilės mitologija	173
IX. Karo ir taikos mitologijos.....	195
X. Šizofrenija – kelionė į vidų.....	227
XI. Išsilaipinimas Mėnulyje – kelionė į išorę	261
XII. Baigiamasis žodis: horizontų nebėra.....	281
PADĖKA	299
PASTABOS	301
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS.....	304

IŽANGA

PETERIS COOPERIS (1791–1883) – radikalus laisvamanis išradėjas, piniguočius ir politikas, pirmasis tikras Niujorko feministas – savo guviu protu, be kitų didelių dalykų, sumanė Cooperio mokslo ir meno pažangos sąjungą. Cooperis apgailestavo dėl savo per menko išsilavinimo ir dėl to, kad jo laikais išsilavinimas buvo laikomas turtingųjų, ir tikrai vyrų, privilegija. Jis pakeitė abi nuostatas, matyt, paskatintas Šatokvos (*Chautauqua*) sąjungos ir kai kurių filantropų darbų. Jo didžiausias ir svarbiausias indėlis buvo Forumo ir suaugusiųjų švietimo idėja, iš kurios gimė šios šalies pirmasis suaugusiųjų švietimo koledžas.

Nuo tos dienos, kai į dalyvius kreipėsi Abrahamas Lincolnas, ant Didžiosios salės pakyls pasirodė daugiau kaip penki tūkstančiai kalbėtojų ir menininkų, jų mintys pasiekė milijonus žmonių: vidutiniškai per tūkstantį viename vakare, tris vakarus per savaitę.

O nūnai – paakstinus p. Seymourui Siegeliui ir padėjus p. Bernardui Buckui – šimtams tūkstančių kitų pranešimus transliuoja Niujorko miesto savivaldybės radijo stotis WNYC. Tai jau ilgiausias radijo paskaitų ciklas istorijoje; ir Cooperio sąjunga didžiai nusipelnė tuo, kad Forumo paskaitų programos direktoriui, kuriam vienam patikėta bauginanti intelektualinė užduotis parodyti praeitį ir žvelgti į ateitį, Cooperio sąjunga netrukdytų, nenurodinėtų ir į jo veiklą nesikištų.

Dvidešimt dvejus metus dirbdamas su Cooperio sąjunga laikiausi principo, kad kiekvienas iš daugiau kaip tūkstančio, kuriuos pakviečiau kalbėti arba kitaip pasirodyti scenoje ir atvedžiau ant pakylų, būtų mano bičiulis – kaip ir visi regimosios auditorijos dalyviai bei milijonai nematomų radijo klausytojų. Būtų sunku išrinkti vieną kalbėtoją, bet Josephas Campbellas, šios knygos autorius, yra puikus Forumui reikiamo bendravimo ir intelektualumo lygio pavyzdys. Jis niekada nesinaudoja užrašais, kalba išraiškingai ir išmintingai, svarbiausia – perteikia idėjas, susiejančias praeitį ir ateitį, Rytų ir Vakarų pasaulius. Forume jis skaitė daug puikių paskaitų ir paskaitų ciklą, visada sužadindamas pasigėrėjimą bei malonumą. Šis veikalas, sudarytas iš minėtųjų paskaitų, apibendrina jo viso gyvenimo mokslinį darbą ir geriausius Cooperio sąjungos principus. Didžiuojuosi, kad prisidėjau prie šios reikšmingos knygos.

Johnson E. Fairchild

Niujorkas

1971 m. spalio 15 d.

PRATARMĖ

IŠ MAŽDAUG DVIDEŠIMT PENKIŲ paskaitų apie mitologiją, kurias nuo 1958 iki 1971 metų skaičiau Niujorke Cooperio sąjungos Forumo Didžiojoje salėje, atrinkau velnio tuziną – ketvirtoji sudaryta iš dviejų tais pačiais metais skaitytų dalių. Už temas ir pavadinimus dėkoju Forumo pirmininkui dr. Johnsonui E. Fairchildui, jo išradingas protas, sąmojis, išmintis šią gyvybingą instituciją palaikė kone ketvirtį amžiaus. Nuolatinį malonumą čia skaityti paskaitas iš dalies skatino pats senamadiškas, paprastas Didžiosios salės ištaigingumas ir žinojimas, kad nuo scenos, ant kurios stoviu, kartą kalbėjo Abrahamas Lincolnas (tarsi slaptas jausmas, kad dalyvauju didžiojoje amerikiečių iškaltos tēkmėje); bet dar akivaizdžiau ta ypatinga nuotaika, į šioje draugiškoje vietoje rengiamas nemokamas paskaitas ir diskusijas dr. Fairchildui pritraukiant publiką, pasižyminčią širdies ir proto atvirumu. Klausimų valandos po paskaitų, kai jis vaikštinėdavo po salę su mikrofonu leidamas kiekvienam, pakėlusiam ranką, pakomentuoti, paklausti arba tarti paruoštą kalbelę, kaip jokia kita patirtis per daugelį metų, leido man įvertinti, kaip smagu šnekėtis su geros valios žmonėmis man rūpimomis temomis jiems tinkamais žodžiais. Ir tikiuosi, kad net šios knygos formalesniu rašytinio teksto pavidalu bus išlikę šis tas iš mano gaivaus ir lengvo džiaugsmo kalbant šioje scenoje.

Tikrai džiaugiuosi, kad dr. Fairchildas maloniai sutiko pristatyti šią knygą, kaip ir nuo pakyls pristatė visas paskaitas, paskutinę – 1971 m. kovo 1 d., beje, paskutinį vakarą prieš užbaigdamas savo ilgą Cooperio sąjungos Forumo pirmininko ir Suaugusiųjų švietimo skyriaus direktoriaus darbą. Šį rinkinį įsivaizduoju kaip jam tinkamą dovaną, išreiškiančią dėkingumą už skatinimą, šiltą bičiulystę ir visada laiku pateiktus temų bei pavadinimų pasiūlymus, raginčius mane, pasitelkus dievus bizonus, Kecalkoatlius, budas ir Fėjų karalienes, leistis į abipusiai pamokomus pokalbius su šimtais jo sukviestų žmonių, kurių daugelis ištikimai lankėsi ilgus metus, – galiausiai kaip tik jie ir teikė įkvėpimą šioms paskaitoms. Reiškiu padėką ne tik Pirminkui, bet ir jiems visiems.

Taip pat dėkoju radijo stoties WNYC technikams ir darbuotojams už magnetofono įrašus, iš kurių parengiau knygos skyrius; panelei Marciai Sherman už tai, kad uoliai rašė ir perrašinėjo mašinėle juodraščius bei švarraščius – ne tik šių, bet ir čia neįtrauktų paskaitų; savo žmonai Jean Erdman už tai, kad pirmoji pasiūlė mintį paversti šias paskaitas knygos skyriais, ir už kritiką bei patarimus, padėjusius šiai knygai atsirasti.

J. C.

Niujorkas

1971 m. liepos 4 d.

2.1 pav. *Burtininkas*

II

Žmonijos atsiradimas

(1966)

1

MITOLOGIJA, REGIS, ATSIDARDO kartu su žmonija. Nuo pat tų laikų, iki kurių atsekame sutrupėjusius, išsibarsčiusius ankstyviausius mūsų giminės pasirodymo liudijimus, rasta ženklų, rodančių, kad menus ir Homo sapiens pasaulį jau formavo mitologiniai tikslai ir rūpesčiai. Be to, tokie liudijimai šį tą byloja apie mūsų giminės vienovę – mat pamatinės mitologinės minties temos išliko pastovios ir visuotinės ne tik per visą istoriją, bet ir visoje žmonijos gyvenamoje Žemėje. Mokslininkai, tirdami žmogaus evoliuciją, paprastai susitelkia į mus išskiriančias fizines savybes, anatominius bruožus: stačia laikysena, didžiulės smegenys, dantų skaičius bei išsidėstymas ir judrus priešinis nykštys, įgalinantis ranka manipuliuoti įrankiais. Profesorius L. S. B. Leakey, dėl kurio atradimų Rytų Afrikoje turime būti dėkingi už daugumą žinių apie ankstyviausius hominidus, žmo-giškiausią iš jo ankstyviausių radinių, iš maždaug 1 800 000 m. pr. Kr., pavadino Homo habilis – sumanusis žmogus; ir tai, be abejo, tinkamas pavadinimas, nes tas tipelis, matyt, buvo pirmasis primityvių įrankių dirbėjas. Tačiau, pažvelgę ne į fizinį, o į psichologinį mūsų giminės pobūdį, pamatysime, kad aki-vaizdžiausias požymis yra gyvenimo organizavimas, visų pirma,

pagal mitinius, ir tik antra – pagal ekonominius tikslus bei dėsnius. Tiesa, maistas ir gėrimas, dauginimasis ir būsto įrengimas žmonių gyvenime labai svarbu – ne mažiau kaip šimpanzių. Bet kokia gi piramidžių, viduramžių katedrų ekonomika arba tų hinduistų, kurie mirė iš bado aplinkui vaikstant maistui tinkamiems galvijams, arba Izraelio istorija nuo Sauliaus laikų iki dabar? Jeigu reikėtų įvardinti diferencijuojančią ypatybę, skiriančią žmonių psichologiją nuo gyvūnų psichologijos, tai tikrai būtų net ekonomikos pajungimas mitologijai žmonių gyvenime. Jeigu kas paklaustų, kodėl arba kaip toks nematerialus impulsas ėmė dominuoti reguliuojant fizinį gyvenimą, reikėtų atsakyti, kad šiose nuostabiose mūsų smegenyse nušvito suvokimas, nepatirtas kitų primatų. Tai yra kad individas suvokia save kaip tokį ir žino, kad jis ir visi, kurie jam rūpi, vieną dieną mirs.

Šis mirtingumo pripažinimas ir reikalavimas jį transcenduoti yra pirmasis didelis postūmis mitologijos link. O kartu randasi ir kitas suvokimas: visuomenės grupė, kurioje individas gimė, kuri jį maitina ir globoja ir kurią didžiąją gyvenimo dalį jis pats turi padėti maitinti ir globoti, gyvavo ilgą laiką iki jam gimstant ir išliks, kai jo nebebus. Vadinasi, kiekvienas visuomenės narys, suvokiantis save kaip tokį, ne tik mato savo mirties perspektyvą, bet ir susiduria su būtinybe prisitaikyti prie tokios gyvenimo sanklodos, kokia pasitaikys toje bendruomenėje, kurioje jam teko gimti, – toji gyvenimo sankloda viršesnė už jo asmeninę gyvenseną, tai yra superorganizmas, į kurį jis turi leistis būti įtraukiamas, ir jame dalyvaudamas jis pažins gyvenimą, pranokstantį mirtį. Visose mitologinėse sistemose, kurios ilgoje istorijos ir priešistorės eigoje pasklido įvairiose šios žemės srityse ir šalyse, šie du pamatiniai suvokimai – asmeninės mirties neišvengiamybės ir visuomenės sanklodos tęstinumo – buvo simboliškai sujungti ir sudaro branduolį jėgos, kuri formuoja apeigas, o kartu ir visuomenę.

Vis dėlto paauglys, augantis primityvioje medžiotojų bendruomenėje, turi prisitaikyti prie visai kitokios visuomenės san-

klodos negu, tarkime, jaunuolis tokioje pramoninėje valstybėje kaip mūsų; o tarp šių dviejų tęstinio visuomeninio gyvenimo kraštutinumų yra buvę nesuskaičiuojama daugybė kitų tipų. Taigi, čia įvardintame dvilypiaame branduolį sudarančiame vienetė reikia atpažinti ne tik veiksnį, rodantį mūsų giminės *viėnovę*, bet ir *diferenciaciją*. Ne tik kad visa žmonija mato mirties perspektyvą, bet ir tai, kad įvairios pasaulio tautos tą perspektyvą mato labai skirtingai. Todėl tarpkultūrinis žmonijos mitologijų tyrimas turi atsižvelgti ne tik į visuotinius dalykus, bet ir į šių bendrų temų persimainymus jų paplitimo areale.

Be to, yra ir trečias veiksnys, visur skvarbiai paveikęs mitologijų formavimąsi, trečias specifiskai žmogiškos patirties spektras ir kontekstas, – bręstantis individas jį neišvengiamai pažįsta tobulėjant mąstymo ir stebėjimo galioms: tai yra visatos, jį supančio gamtos pasaulio reginys ir jo santykio su žmogaus egzistencija mįslė, – tas didingumas, kintantys pavidalai, per kuriuos vis dėlto matyti reguliarumas. Per tūkstantmečius visatos supratimas keitėsi, ypač pastaruoju metu, kai patobulėjo žmonijos turimi tyrimo įrankiai. Tačiau didelių pokyčių būta ir praeityje, pavyzdžiui, tuo metu, kai iškilo ankstyvieji šumerų miestai-valstybės su žyniais, stebinčiais dangaus kūnų trajektorijas, arba kai Aleksandrijos fizikai ir astronomai nusprendė, kad Žemė yra rutulys septynių besisukančių dangaus sferų viduryje.

Todėl, nagrinėdami visos žmonijos mitus, legendas ir su jais susijusias apeigas, turime atpažinti ne tik tam tikras nuolatines temas bei principus, bet ir tam tikrus kintamuosius dydžius, nulemtus ne tik šioje planetoje klestėjusių visuomenės santvarkų didžiulės įvairovės, bet ir gamtos pažinimo modelių,

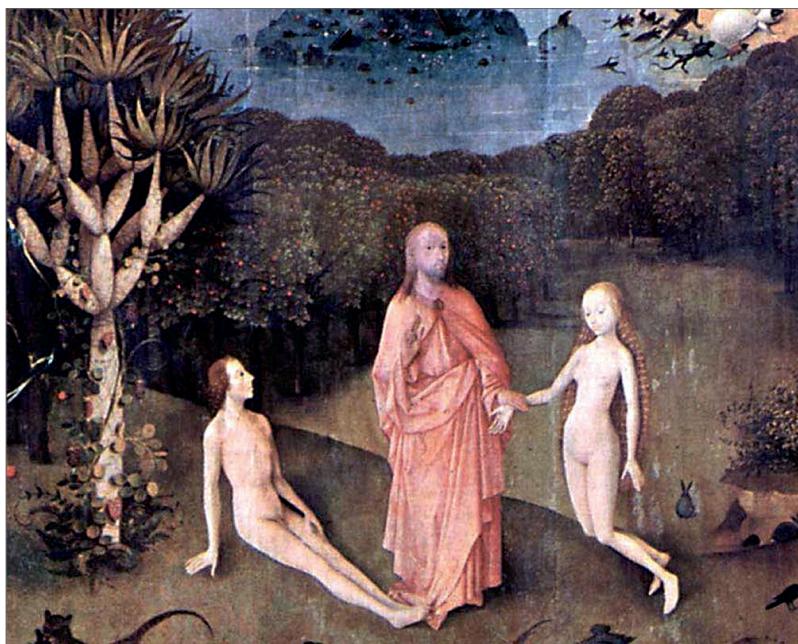
2.2 pav. Neandertaliečio kapas

kurie per tūkstantmečius formavo ir performuodavo tai, kaip žmogus mato pasaulį.

Ir dar: iš archeologijos radinių darosi aišku, kad mūsų giminės istorijos pirmosiose primityviose stadijose vyko išcentrinis bendruomenių judėjimas tolyn vienu nuo kitų į visas puses, tad įvairios populiacijos vis labiau atsiskyrė ir išplėtojo savitą visuotinių motyvų pritaikymą bei susijusias interpretacijas; o kadangi dabar, šiame galingame nūdienos pasaulinio transporto ir ryšių laikotarpyje, mes vėl telkiamės į krūvą, tie skirtumai blunka. Tai, kas anksčiau skyrė vieną sistemą nuo kitos, darosi vis mažiau svarbu ir vis sunkiau apibrėžiama. Ir atvirkščiai – vis svarbiau yra išmokti per visus tuos skirtumus įžvelgti visada gyvavusias bendras temas, atsiradusias pirmųjų žmogui pakilus virš gyvūnų egzistavimo lygmens, ir tebesančias su mumis.

Prieš pereidamas prie kito dalyko noriu pasvarstyti dar štai ką: šiais laikais – bent jau pirmaujančiuose moderniojo kultūrinio kūrybiškumo centruose – žmonės ėmė laikyti savaime suprantamu dalyku juos palaikančios visuomeninės sanklodos egzistavimą ir, užuot siekę ginti bei išsaugoti bendruomenės vientisumą, į pirmą vietą ėmė kelti individo tobulėjimą ir apsaugą, – ir dargi individo ne kaip valstybės organo, o kaip savitikslio esinio. Tai ženklina nepaprastai svarbų, neturintį precedento pagrindo poslinkį, kurio būsimą plėtotę mitologijoje dabar ir pasvarstysime.

Tačiau pirmiau pagvildenkime, kuo skiriasi tradiciniai požiūriai, kurie praeityje įvairiose pasaulio dalyse iškėlė prieštaringas bendrų mitų interpretacijas.

2.3 pav. *Pasaulio sukūrimas*

2

Pirmųjų Biblijos knygų ir skyrių pasakojimus ir žydai, ir krikščionys buvo įpratę suprasti tiesiogine prasme, kaip patikimus aiškinimus apie visatos kilmę ir tikrus priešistorinius įvykius. Buvo manoma ir mokoma, kad pasaulį visai konkrečiai per septynias dienas sukūrė tik žydams žinomas dievas; kad šioje plačioje naujojoje žemėje kažkur buvo Edeno sodas su kalbančiu žalčiu; kad pirmoji moteris, Ieva, buvo sukurta iš pirmojo vyro šonkaulio ir nedoras žaltys pasakė jai, kokių nuostabių savybių turi vieno medžio vaisiai, kuriuos Dievas tai porai uždraudė

valgyti; ir kad jiems atsikandus to vaisiaus visą žmoniją ištiko „nuopuolis“, į pasaulį atėjo mirtis, ir pora buvo išvaryta iš sodo. Mat to sodo viduryje buvo kitas medis, kurio vaisiai jiedviem būtų suteikę amžiną gyvenimą, tad jų kūrėjas, baimindamasis, kad jiedu dabar neparagautų ir to vaisiaus ir netaptų tokie pat visažiniai bei nemirtingi kaip jis, prakeikė juos ir išvaręs prie vartų pastatė „kerubus ir liepsna švytruojantį kalaviją kelio prie gyvybės medžio saugoti“.

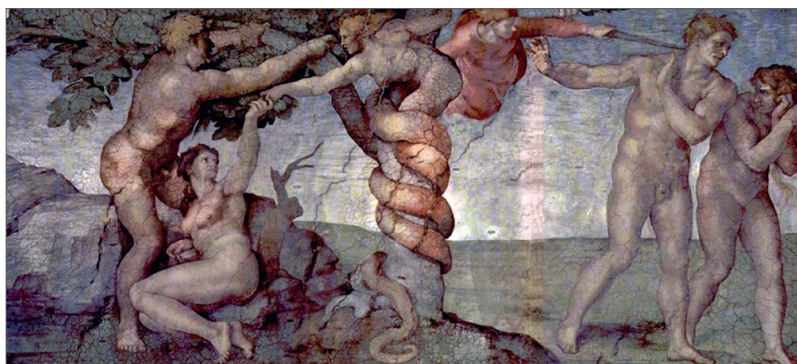
Šiandien tai atrodo neįmanoma, bet dar ir visai neseniai, prieš kokių pusšimtį metų, žmonės iš tikrųjų visu tuo tikėjo – dvasininkai, filosofai, valdininkai ir visi kiti. Šiandien žinome – ir labai gerai žinome, – kad nieko panašaus niekada nebuvo – nei Edeno sodo, nei tokio meto, kai kalbėjo žaltys, nei priešistorinio „nuopuolio“, nei išvymo iš sodo, nei visuotinio tvano, nei Nojaus laivo. Visa istorija, kuria buvo pagrįstos didžiausios Vakarų religijos, tėra pramanų rinkinys. Bet tai tokie pramaniai, kokie, kad ir kaip keista, buvo visuotinai madingi, – jie tapo ir kitų religijų pamatinėmis legendomis. Jų atitikmenų atsirado visur, – o juk niekada nebuvo tokio sodo, žalčio, medžio ar tvano.

Kaip paaiškinti tokius nukrypimus? Kas išgalvoja šias nebūtas pasakas? Iš kur randasi jų įvaizdžiai? Ir kodėl jomis, akivaizdžiai absurdiškomis, visur taip pagarbiai tikima?

Mano nuomone, lygindami keletą skirtingų tradicijų iš įvairių pasaulio vietų, galime bandyti suprasti jų jėgą, ištakas ir galbūt prasmingumą. Juk tai nėra istoriniai pasakojimai – bent tiek aišku. Vadinasi, jie byloja ne apie išorinius įvykius, o apie vaizduotės temas. Ir kadangi turi ištis universalų bruožų, tikriausiai kaip nors išreiškia visos mūsų padermės vaizduotės bruožus, nekontingentes žmogaus dvasios arba, kaip sakome šiandien, psichikos bruožus. Todėl jie byloja apie mums pamatinius dalykus, tvarius esminius principus, kuriuos vertėtų pažinti, netgi būtina pažinti, kad sąmonė galėtų palaikyti ryšį su mūsų slapčiausiomis motyvuojančiomis gelmėmis. Žodžiu, šie šventi pasakojimai ir jų

įvaizdžiai yra pranešimai, siunčiami savimonei iš dvasios sluoksnių, nepažįstamų normaliai sąmonei dienos šviesoje, ir juos traktuodami kaip nuorodas į erdvės ir laiko plotmės įvykius – ateities, dabarties arba praeities, – jų nesuprasime, ir jų jėga bus nukreipta kitur, simbolio nuoroda teks kokiam nors antriniam daiktui išorėje – kokiai nors pašventintai lazda, akmeniui arba gyvūnui, asmeniui, įvykiui arba visuomenės grupei.

Truputį įdėmiau įsižiūrėkime į biblinį sodo įvaizdį.

2.4 pav. *Edenas*

Jo vardas, *Eden*, hebrajiškai reiškia „džiaugsmas, džiaugsmo vieta“, o angliškas žodis *Paradise* (Rojus), kilęs iš persų *pairi-* – „aplink“, *daeza* – „siena“, iš esmės reiškia „siena apjuosta plotą“. Tad, matyt, Edenas yra aptvertas džiaugsmo sodas, o jo viduryje auga didysis medis, veikiau du medžiai – vienas gėrio ir blogio pažinimo, kitas nemirtingo gyvenimo. Be to, iš jo, kaip iš neišsemiamo šaltinio, teka keturios upės, gaivinančios pasaulį keturiomis kryptimis. Kai mūsų pirmieji tėvai, atsikandę vaisiaus, buvo išginti, prie rytinių vartų buvo pastatyti du kerubai (kaip girdėjome), kad neleistų sugrįžti.

Jeigu manome, kad Edeno sodas sietinas ne su geografine vieta, o su sielos peizažu, jis turi būti mumyse. Bet mūsų sąmonė negali ten įeiti ir mėgautis amžinojo gyvenimo skoniu,

nes jau paragavome gėrio ir blogio pažinimo. Vadinasi, tas pažinimas tikriausiai išmetė mus iš sodo, atbloškė nuo mūsų pačių esmės, todėl viską vertiname iš šių pozicijų ir patiriame tik gėrį ir blogį, o ne amžinąjį gyvenimą, kuris, tam aptvertam sodui esant mumyse, jau turėtų priklausyti mums, nors mūsų sąmoningai asmenybei nepažįstamas. Regis, tokia turėtų būti

2.5 pav. *Nebijok*

šio mito prasmė, žiūrint į jį ne kaip į priešistorę, o kaip į žmogaus vidinės, dvasinės būsenos nuorodą.

Dabar nuo šios biblinės legendos, kuria buvo pakerėti Vakarai, keliaukime prie indiškiosios Budos legendos, kuria buvo užburti visi Rytai, – čia irgi yra nemirtingo gyvenimo medžio įvaizdis su jį ginančiais dviem baisingais sargybiniais. Po tuo medžiu atsigręžęs į rytus sėdėjo Sidharta ir buvo pažadintas tobulo nušvitimo, nuo tada jis buvo vadinamas

Buda – Pažadintuoju. Toje legendoje taip pat yra žaltys, t. y. gyvatė, bet ji nėra laikoma bloga, o įsivaizduojama kaip nemirtingos energijos, glūdinčios visoje žemės gyvybėje, simbolis. Mat gyvatė, nusimetanti odą, kad tarsi iš naujo atgimtų. Rytuose lyginama su persikūnijančia dvasia, kuri įgyja ir nusimeta kūnus tarsi žmogus, apsivelkantis ir nusivelkantis drabužius. Indų mitologijoje vaizduojama didžiulė kobra, ant galvos balansuojanti stalo pavidalo Žemė: ašiniame taške jos galva, žinoma, yra kaip tik po pasaulio medžiu. Pasak legendos apie Budą, kai Palaimintasis, įgijęs visažinystę, dienų dienas susikaupęs sėdėjo absoliučiai medituodamas, jam sukėlė pavojų aplink pasaulyje kilusi didelė audra, ir ši milžiniška gyvatė, pralindusi iš apačios, globėjiškai apsigijo aplink Budą ir jam galvą pridengė kobros išplėstu kaklu.

Taigi, vienoje šių legendų apie medį gyvatės paslaugos atmetamos ir pats gyvūnas prakeikiamas, o kitoje priimamos. Abiem atvejais gyvatė kaip nors siejama su medžiu ir, matyt, jau vai-

šinasi jo vaisiais, nes gali išsinerti iš odos ir vėl gyventi, – bet biblinėje legendoje mūsų pirmieji tėvai išvaromi iš to medžio sodo, o budistinėje tradicijoje visi esame kviečiami į jį. Vadinasi, medis, po kuriuo sėdėjo Buda, atitinka antrąjį Edeno sodo medį, augantį, kaip jau sakėme, ne geografinėje vietoje, o sielos sode. Tad kas neleidžia mums sugrįžti ir sėdėti po juo kaip Budai. Kas tie du kerubai? Ar budistams žinoma tokia pora?

Šiandien pasaulyje vienas svarbiausių budistų centrų yra šventasis Naros miestas Japonijoje – tenyktėje didžiulėje šventykloje stovi milžiniška (16 metrų aukščio) statula sėdinčio sukryžjavusio kojas ant didelio lotoso Budos, dešinę ranką iškėlusio gestu „nebijok“; priartėjus prie šios šventyklos teritorijos einama pro vartus, iš abiejų pusių saugomus dviejų milžiniškų, smagiai grėsmingų karo figūrų, iškėlusių kardus. Tai kerubų, Jahvės pastatytų prie sodo vartų, budistinis atitikmuo. Tačiau čia reikia nepabūgti ir nesustoti. Praeidami tarp šių grėsmingų sargybinių, turime palikti už nugaros jų keliamą mirties baimę ir gyvenimo troškimą.

2.6 pav. Slenksčio sargybiniai

Budistų požiūriu tai reiškia, kad kelią į sodą užkerta ne kokio nors dievo pavydas ar rūstybė, o mūsų pačių instinktyvus prisirišimas prie to, ką laikome savo gyvenimu. Mūsų pojūčiai, nukreipti į išorinį erdvės ir laiko pasaulį, susaistė mus su tuo pasauliu ir su mūsų mirtingais kūnais jame. Mums nesinori atsakyti šio fizinio gyvenimo tariamų gėrybių ir malonumų, ir šis prisirišimas yra tas didysis faktas, didžioji aplinkybė arba barjeras, neleidžiantis į sodą. Tai, ir tik tai, trukdo atpažinti savyje tą nemirtingą visuotinę sąmonę, mat į išorę nukreipti fiziniai pojūčiai tėra jos tarpininkai.

Pagal šį mokymą, jokio konkretaus kerubo su liepsnojančiu kalaviju nereikia, kad liktume už savo vidinio sodo vartų, nes mes patys laikome save anapus jo – godžiu išijautimu į išorinius, mirtingus tiek savo, tiek mūsų pasaulio aspektus. Ėjimas pro tuos saugomus vartus kaip tik ir simbolizuoja tai, kad paliekame ir vadinamąjį pasaulį, ir jame esantį vadinamąjį save, – apraiškas, tik regimybę visa ko, ką matome gimstant ir mirštant, patiriame kaip gėrį arba blogį ir atitinkamai žiūrime su geismu arba baime. Vienas iš tų dviejų budistų kerubų yra prasižiojęs, o kitas užsičiaupęs – tai rodo (man paaiškino), kaip mes viską patiriame laikiniame pasaulyje – visada priešingybių poromis. Eidami pro vartus tuos dalykus turime palikti.

Bet pagaliau ar tai nėra ir Biblijos pasakojimo pamoka? Ieva ir paskui Adomas valgė gėrio ir blogio pažinimo vaisių, kitaip sakant, priešingybių poros, ir bemat patyrė esą skirtingi ir susigėdo. Todėl Dievas tik patvirtino tai, kas jau įvyko, išvadydamas juos iš sodo patirti mirties bei gimimo skausmų ir sunkiai triūsti dėl šio pasaulio gėrybių. Be to, jau ir patį Dievą jie ėmė regėti kaip visiškai „kitą“, rūstų ir pavojingą jų siekiams, o kerubai prie sodo vartų simbolizavo šį būdą – dabar jau jų būdą – patirti tiek Dievą, tiek save. Bet Biblijos legendoje taip pat sakoma, kad Adomas būtų galėjęs „ištiesti ranką, pasiimti nuo gyvybės medžio, valgyti ir gyventi amžinai“. O krikščioniškasis nukryžiuoto Atpirkėjo įvaizdis kaip tik ir rodo, ko mūsų prašoma. Šis mokymas sako, kad Kristus žmogui sugrąžino nemirtingumą. Jo kryžius visais viduramžiais buvo lyginamas su nemirtingos gyvybės medžiu, o to medžio vaisius – pats nukryžiuotas Išganytojas, pasiūlęs savo kūną ir kraują, kurie mums „tikrai yra valgis“, „tikrai yra gėrimas“. Jis pats, galima sakyti, drąsiai žengė pro saugomus vartus nebijodamas kerubo ir to liepsna švytruojančio kalavijo. Visai kaip Buda, penkiais šimtmečiais anksčiau palikęs visus į ego orientuotus troškimus ir baimes, pažinęs save kaip gryną nemirtingą Tuštumą, taip ir Vakarų Išganytojas paliko savo kūną prikalta prie medžio ir

dvasiškai persikėlė į atpirkimą, į vienovę su Tėvu, parodydamas kelią mums.

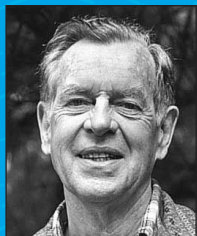
Taigi, abiejų tradicijų simboliniai įvaizdžiai formaliai lygiareikšmiai, nors požiūrio taškai gal ir sunkiai suderinami. Senajame ir Naujajame Testamentuose Dievas ir žmogus yra ne vienis, o priešingybės, ir žmogus išvaromas iš sodo todėl, kad nepakluso savo kūrėjui. Atitinkamai auka ant kryžiaus iš esmės yra ne tiek susijungimas su Dievu, kiek išpirkimas atgailaujant. O štai budizmo pusėje žmogaus atsiskyrimas nuo ištakų traktuotinas psichologine prasme – kaip padarinys dezorientuotos sąmonės, galutinę tikrovę matančios tik apraiškų šmėklose. Biblijos pasakojime auklėjimo lygis maždaug toks, kaip vaikiškoje pasakoje apie nepaklusnumą ir bausmę, diegiant priklausomumo, baimės ir pagarbaus atsidavimo nuostatą, tarkime, tokią, kokią galima laikyti tinkama vaiko santykiams su tėvais, o budizmo mokyme atvirkščiai – orientuojamasi į atsakingus suaugusiuosius. Vis dėlto abiem būdinga vaizdinija galiausiai yra daug senesnė už abi šias sistemas, senesnė už Senąjį Testamentą, daug senesnė už budizmą ir net už Indiją. Mat gyvatės, medžio ir nemirtingumo sodo simboliką matome net seniausiuose dantiraščio tekstuose, nupasakotą senųjų šumerų cilindrinuose spauduose ir atspindimą net primityvių gyvenviečių liaudies menuose bei apeigose visame pasaulyje.

Simbolinių formų lyginamųjų tyrimų požiūriu nėra svarbu, ar Kristus ir Buda iš tikrųjų kada nors gyveno ir padarė stebuklą, siejamą su jų mokymu. Pasaulio religinėje literatūroje gausu šių dviejų didžiųjų gyvenimų atitikmenų. Iš jų visų galiausiai galima sužinoti, kad išganytojas, herojus, atpirktasis yra tas, kuris išmoko prasiskverbti pro vidinių baimių apsauginę sieną, paprastai mums neleidžiančią mintyse ir net sapnuose patirti savo ir pasaulio dieviško pagrindo. Tokių išganytojų mitologizuotos biografijos pasaulį transcenduojančios išminties idėjas perteikia pasaulį transcenduojančiais simboliais, bet ironiška, kad šie paskui dažniausiai vėl atverčiami į tokias verbalizuotas mintis,

kurios ir iškėlė tas vidines sienas. Esu girdėjęs gerus krikščionių dvasininkus, santuokos iškilmėse raginančius jaunas poras šiame gyvenime drauge gyventi taip, kad būsimajame pasaulyje jų lauktų amžinasis gyvenimas; ir pagalvojau: deja! Tinkamesnis mitinis raginimas būtų gyventi santuokoje taip, kad amžinąjį gyvenimą galėtų patirti *šiame* pasaulyje. Nes iš tiesų yra amžinasis gyvenimas, tvarių žmogiškųjų vertybių matmuo, glūdintis pačiame gyvenimo vyksme, – tą matmenį tuo pat metu patirdami bei išreiškdami žmonės gyveno ir mirė visais laikais. Mes visi nežinodami įkūnijame šias vertybes, o didieji tiesiog yra tie, kurie atsiveria šiam žinojimui – kaip užsimenama Kristui priskiriamais žodžiais gnostinėje *Evangelijoje pagal Tomą*: „Tėvo karalystė paskleista žemėje, o žmonės jos nemato.“

Šitaip žiūrint, mitologijas galima apibūdinti kaip būtent tokio transcendentinio matymo poetinę išraišką; ir jeigu įrodymu laikome tai, kad tam tikros pamatinės mitinės formos – pavyzdžiui, gyvatė-dievas ir šventas medis – yra be galo senos, vadinasi, užuomazgos to, ką šiandien laikome mistiniu apreiškimu, turėjo būti nuo pat pradžių pažįstamos bent keliems net iš primityviausių mūsų giminės mokytojų.

„MITAI, KURIAIS GYVENAME“ – IŠSKIRTINĖ KNYGA,
PARODANTI, JOG MITAI – NE TOLIMA ISTORIJA, O MŪSŲ
VISŲ GYVENIMO PAGRINDAS. MES GYVENAME MITAIS,
PATYS TO NEJTARDAMI.

JAV mokslininkas, rašytojas **JOSEPH CAMPBELL** (Džozefas Kambelas, 1904–1987) – vienas žymiausių pasaulyje lyginamosios mitologijos ir religijotyros specialistų. Garsiausią jo knygą „Herojus su tūkstančiu veidų“ žurnalas „Time“ įtraukė į 100 reikšmingiausių XX a. negrožinės literatūros kūrinių sąrašą. Tai buvo pirmoji J. Campbello knyga, išleista lietuviškai („Tyto alba“, 2015).

Josepho Campbellio pateikiama mito samprata yra nepaprastai aktuali šiuolaikinei visuomenei. Būtent mitas kaip pasaulėjautos pagrindas suteikia gyvybės religijoms, filosofinėms kryptims, įkvepia menininkus, lemia ne tik pirmykščių žmonių, bet ir šiuolaikinės visuomenės elgesio normas, inspiruoja mokslo bei technologijų atradimus. „Mitai, kuriais gyvename“ nagrinėja šiuolaikinės visuomenės ir mito sąlytį. Kas yra mitologija šiais laikais, kaip ji veikia, kokios yra jos funkcijos moderniaame pasaulyje? Ar galima mitus naudoti mūsų laikais daugelį žmonių kamuojančiai baimei ir nerimui palengvinti – ar atvirkščiai, mitai baime tik dar labiau skatina?

Ši knyga tyrinėja universalioose mituose slypinčią galią, kuri vis dar veikia mūsų kasdienį gyvenimą; ji aiškina, kaip buvo ir tebėra kuriamas mitas nuo primityvių visuomenių iki šių laikų, pasitelkus kūrybinę vaizduotę. Campbellas teigia, jog visų tautų mitai ir religijos visuomet rėmėsi tam tikrais pamatiniais archetipais, kurių nebegalima priskirti konkrečiam žmogui, teritorijai ar religijai. Susiedamas senąsias civilizacijas su šių laikų visuomenėje vykstančiais procesais, autorius išskiria pagrindinius mitus, vėl iš naujo atranda juos šių laikų žmoguje ir akivaizdžiai demonstruoja mito gajumą ir amžinumą.

ISBN 978-609-466-286-7

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt